

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vragenboekje

De blokken zijn:

Blok 1: Burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw

Blok 2: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw

Blok 3: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw – I

Blok 4: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw – II

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis. In het vragenboekje zie je in de marge bij elke vraag een lijntje met daaronder meestal één of meer bronnen die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op het beeldscherm zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

In het vragenboekje is een inleiding bij een vraag cursief gedrukt. Op het beeldscherm staat deze, niet cursief, in het vak direct boven de vraag.

In het vragenboekje wordt een vetgedrukt woord uitgelegd in een voetnoot. Op het beeldscherm is zo'n woord blauw en vetgedrukt.

Voor dit examen zijn maximaal 69 punten te behalen; het examen bestaat uit 4 blokken met in totaal 38 vragen.

Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1

Dit vragenblok gaat over de theatervoorstelling *De Gouden Eeuw* die theatergroep *Orkater* speelde van oktober 2002 tot februari 2003.

In 2002 werd in Nederland veel aandacht geschonken aan het feit dat 400 jaar geleden de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) was opgericht. In verschillende media, wetenschap, onderwijs, overzichtstentoonstellingen en theatervoorstellingen werd aandacht besteed aan deze roemruchte handelsorganisatie uit de zeventiende en achttiende eeuw. De vraag deed zich toen voor of de oprichting van de VOC feestelijk gevierd of sober herdacht moest worden.

- 2p **1** Geef een argument dat voorstanders van een feestelijke viering hanteerden. Geef tevens een argument dat tegenstanders van zo'n viering hanteerden.

Lees tekst 1.

tekst 1
video 1

In videofragment 1 is Catryn in gesprek met twee mannen in Amsterdam. Zij zoekt als jong meisje van het platteland een baantje in de stad. In de hele voorstelling worden steeds zeventiende-eeuwse en actuele zaken met elkaar verbonden.

In videofragment 1 worden drie problemen aan de orde gesteld die ook nu spelen in Nederland.

- 2p **2** Noem twee van deze problemen.

In videofragment 2 zie je Catryn als moeder met haar twee zoons en de persoon die God speelt. Andries is juist met zijn schip uit het Verre Oosten teruggekeerd. Zij zingen een lied over hutspot, met een nap in de hand. Deze scène gaat over het ontstaan van nieuwe eetgewoontes in de Gouden Eeuw.

Tekst 2 bevat het script van deze scène. Het begint met een hutspotrecept uit die tijd.

De tekst is in een drietal stappen theateraal weergegeven.

- 2p **3** Beschrijf de drie stappen in de opbouw van de scène.

De opbouw van de muziek in videofragment 2 kent eveneens drie stappen en loopt parallel aan die van de tekst.

tekst 2
video 2

- 2p **4** Beschrijf de drie stappen in de muzikale vormgeving.

In videofragment 3 geeft Jacob aan zijn broer een lesje over de symboliek van verschillende voorwerpen. Voorwerpen en figuranten samen vormen een tableau zoals dat in de zeventiende eeuw vaak voorkwam op schilderijen. Vergelijkbare voorwerpen zie je ook op het schilderij 'Herberginterieur' ('De gebroken eieren') van Jan Steen uit 1665-1670 (zie afbeelding 1).

afbeelding 1
video 3

In videofragment 3 wordt aan het symboolgebruik de functie toegekend van 'ter lering en vermaak'.

- 2p **5** Leg beide aspecten van deze functie uit.

Eerder had Jacob aan zijn broer verteld dat hij niet zelf kan schilderen, maar de tableaux (zoals die op videofragment 3) bedenkt en deze laat schilderen door mensen die dat wèl kunnen.

In de Gouden Eeuw was de kunstenaar in het algemeen wel degelijk in staat zelf het kunstwerk te bedenken én te realiseren. Toch was de hierboven aangegeven taakverdeling niet strijdig met de beroepspraktijk van de schilder in de zeventiende eeuw.

- 1p **6** Leg dit uit.

-
- video 4 *Videofragment 4 begint vlak nadat Andries denkt dat zijn kapitaal verloren is omdat de tulpenhandel is ingestort. Zijn kapitaal is echter gered omdat zijn moeder net op tijd een dure tulp heeft verkocht. Jacob had al die tijd al morele bezwaren tegen de in zijn ogen lichtzinnige activiteiten van zijn broer. De broers zijn volledig uit elkaar gegroeid. Moeder Catryn probeert te bemiddelen. In haar stortvloed van woorden stipt zij karakteristieke problemen en gewoontes in de Gouden Eeuw aan.*
- 1p **7** Beschrijf kort één van de hier aangeroerde problemen of gewoontes.

-
- video 1
video 2
video 3
video 4
- In de vormgeving van de voorstelling *De Gouden Eeuw* zie je vele verwijzingen naar de zeventiende eeuw.
- 3p **8** Geef drie specifieke voorbeelden daarvan aan.

-
- tekst 3
video 5
- Videofragment 5 begint nadat Catryn allebei haar zonen verloren heeft in de onlusten na de moord op de **gebroeders De Witt**¹⁾. Catryn zoekt troost bij de figuur die God speelt. Deze scène vormt het einde van het theaterstuk.*
- Zij zingen samen een geestelijk lied, dat in de theatervoorstelling ‘de psalm van Bredero’ wordt genoemd (zie tekst 3).
- 1p **9** Geef een inhoudelijke of muzikale reden voor de keuze van dit lied.

-
- video 5
- Aan het eind van videofragment 5 vertelt de persoon die God speelt dat de zonen van Catryn geposeerd hadden voor het schilderij *De Nachtwacht* van Rembrandt. Het is historisch juist dat er een stuk van dit schilderij is afgesneden, maar het klopt natuurlijk niet dat daar deze twee personages op waren afgebeeld. Het vormt het grappige einde van dit stuk waarin veel aan ‘historie met een knipoog’ wordt gedaan.*
- 1p **10** Vind je dat een theaterstuk met een titel als *De Gouden Eeuw* zich een knipoog kan veroorloven of vind je dat men zich moet houden aan historisch juiste gegevens? Beargumenteer je antwoord.

Blok 2

Dit vragenblok gaat over de verspreiding van de vroeg twintigste-eeuwse moderne gezelschapsdansen en de maatschappelijke reactie daarop.

-
- Rond 1900 kreeg de westerse samenleving een dynamischer karakter, wat tot uitdrukking kwam in onder andere de moderne gezelschapsdansen. Deze dynamiek werd onder meer bewerkstelligd door sociale verbeteringen, zoals de invoering van sociale wetten waardoor arbeidstijden, minimumleeftijd en arbeidsverhoudingen geregeld werden.*
- 2p **11** Geef nog twee andere sociaal-maatschappelijke oorzaken voor de nieuwe, dynamische samenleving van de eerste decennia van de twintigste eeuw.

noot 1 Johan en Cornelis de Witt, vermoord in 1672; Johan was raadpensionaris van Holland.

tekst 4

Lees tekst 4.

De traditionele gezelschapsdansen, zoals de mazurka, Duitse polka, kruispolka en pas de quatre waren afkomstig uit Europa. De meeste moderne gezelschapsdansen daarentegen kwamen uit Amerika, waar zich vanuit de jazzdans en Zuidamerikaanse dans sterk ritmische dansvormen ontwikkelden, zoals de one-step, two-step, shimmy, foxtrot, bostonwals, charleston en de tango.

Historische gebeurtenissen, evenementen en media droegen bij aan de verspreiding van deze moderne gezelschapsdansen.

- 2p **12** Noem twee manieren waarop de moderne gezelschapsdansen zich vanuit Amerika naar Europa konden verspreiden.

video 6
video 7

Een bekende gezelschapsdans uit de zeventiende/achttiende eeuw was het menuet. Dit werd rond 1900 nauwelijks nog gedanst, behalve door liefhebbers van oude dansen. Op videofragment 6 zie je een opname van een menuet, uitgevoerd door amateur-ballroomdansers.

Toen de Weense wals in de negentiende eeuw werd geïntroduceerd, bracht deze dans een grote verandering met zich mee voor de gezelschapsdans. Op videofragment 7 zie je een demonstratie uit 1934 van de Weense wals.

- 2p **13** Beschrijf drie verschillen tussen dit menuet en de Weense wals aan de hand van de danshouding en/of de bewegingsstijl.

video 7
video 8

Op videofragment 8 zie je een demonstratie uit 1934 van de twintigste-eeuwse ballroom-tango. De tango ging weer een stap verder dan de wals.

- 1p **14** Beschrijf één verschil in danshouding of bewegingsstijl tussen de Weense wals en de tango.

video 6
video 9

Op videofragment 9 zie je een opname uit de jaren twintig van een jazzdans. Goed is te zien dat de bewegingsstijl van deze dans in vele opzichten afwijkt van de eerder getoonde gezelschapsdansen.

In 1922 legde iemand in het tijdschrift 'Cinema en Theater' uit waarom hij van de moderne jazzmuziek hield. "Of het een gevoel was dat al die sierdansen te onpersoonlijk waren, ik weet het niet, maar ik wandelde liever drie uur dan dat ik er één danste. Bovendien was de muziek van al die mazurka's, Duitse polka's, kruispolka's en pas de quatre mij een gruwel. Eén ding staat als een paal boven water, de (jazz)muziek zet heel wat meer aan tot bewegen." Met opzet gebruikte de schrijver het begrip bewegen in plaats van dansen. De jazzdans was, zoals de schrijver van het artikel liet doorschemeren, niet een middel zoals de traditionele dansen dat waren, maar een doel op zich.

- 2p **15** Beargumenteer waarom de traditionele dansen, vergelijkbaar met die op videofragment 6, gezien kunnen worden als een middel en waarom de jazzdans een doel op zich was.

video 9

De jazzdans kan, meer nog dan de tango, als 'bron van zedenverval' worden aangemerkt.

- 2p **16** Beschrijf twee kenmerken van de jazzdans op videofragment 9 die daaraan bijdragen.

afbeelding 2
afbeelding 3
tekst 5

Lees tekst 5 en bekijk afbeelding 2 en 3, waarop het interieur van de Rotterdamse dancing Pschorr voor en na de verbouwing van 1926 is te zien. Pschorr verwierf in 1926 bekendheid toen er een grote, nieuwe dansvloer werd gelegd die volledig uit glasplaten bestond en van onderaf verlicht werd door gele, rode en blauwe lampen. Bij verschillende dansen werd een bijpassende belichting toegepast. Bovendien kon het licht gedimd worden. Tegenstanders van de moderne uitgaanscultuur spraken er schande van, maar de bezoekers vonden het fantastisch en in vele kranten werd de vloer bejubeld.

Pschorr afficheerde zich als de meest moderne dancing van Nederland. Dat is te zien aan het interieur, maar ook de dansmuziek die er gespeeld werd was naar de laatste mode en er traden veel artiesten uit het buitenland op.

- 2p **17** Noem op grond van afbeelding 3 twee aspecten waaruit dat moderne, eigentijdse of internationale karakter blijkt. Laat de vloer buiten beschouwing.

tekst 5

Tegenstanders van de moderne dansen keerden zich tegen dancings, omdat ze vonden dat het broeinesten waren voor ongewenste maatschappelijke en/of zedelijke veranderingen. De daar geldende, directe manier van contactleggen tussen de danspartners droeg daaraan bij.

- 2p **18** Noem twee mogelijke gevolgen van die, toen door velen ongewenst gevonden, vrije manier van contactleggen.

De nieuwe dansen werden in de jaren twintig een rage. Om de bevolking in toom te houden, werd het dansen in openbare gelegenheden aan allerlei regels gebonden. In Amsterdam was geen dancing als Pschorr. Daar weigerden de burgemeester en de hoofdcommissaris van politie vergunningen uit te geven aan uitbaters die een dansgelegenheid wilden openen. Er mocht in Amsterdam alleen in besloten clubverband gedanst worden.

- 1p **19** Zouden de argumenten die toentertijd in Nederland door de overheid gebruikt werden voor een openbaar dansverbod nu nog steeds kunnen gelden? Beargumenteer je mening.

Blok 3

Dit vragenblok gaat over aspecten van de Nederlandse jeugdcultuur in de tweede helft van de jaren zestig van de twintigste eeuw.

tekst 6

Lees tekst 6.

In tekst 6 staat dat in de tweede helft van de jaren zestig een steeds groter wordende groep jongeren zich afzette tegen de levenswijze van hun ouders. Deze houding werd mogelijk gemaakt of gestimuleerd door bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen.

- 2p **20** Noem een *economische* en een *politieke* ontwikkeling die deze houding mogelijk maakte of stimuleerde.

afbeelding 4
video 10

Op afbeelding 4 zie je Provo's in actie bij een zogenaamde **happening**²⁾. Videofragment 10 is een gedeelte uit een Polygoonjournaal en gaat onder meer over hippies.

De verschillende subculturen in de jaren zestig, zoals de Provo's en de hippies, hebben elk hun eigen specifieke kenmerken. Een verbindende factor tussen deze subculturen is de belangrijke rol die de muziek speelt. Een nieuw tijdperk begint met de komst van popgroepen als de Beatles en de Rolling Stones. Zij zorgen voor een geheel nieuwe muziekbeleving onder de jeugd.

Ook de muziekindustrie erkende in deze periode de jeugd als een nieuwe en belangrijke doelgroep. Zij probeerde het luister- en koopgedrag van jongeren op verschillende manieren te beïnvloeden en gebruikte daarvoor diverse middelen.

2p **21** Noem drie van die manieren of middelen.

afbeelding 5
afbeelding 6
muziek 1
muziek 2
tekst 7
tekst 8

Op afbeelding 5 zie je Cliff Richard, op afbeelding 6 de Rolling Stones.

Muziekfragment 1 (tekst 7) is een gedeelte uit het lied 'I could easily fall in love with you' (1964) van Cliff Richard. Muziekfragment 2 (tekst 8) is een gedeelte uit 'I can't get no satisfaction' (1965) van de Rolling Stones. Deze songs zijn vlak na elkaar geschreven, maar verschillen sterk van elkaar in tekst en muziek.

Deze songs richten zich tot verschillende doelgroepen.

2p **22** Geef voor beide songs aan welke doelgroepen dat betreft. Beargumenteer je antwoord op basis van de songteksten.

muziek 1
muziek 2

De instrumentatie van deze twee songs verschilt nauwelijks van elkaar. Toch heeft de song van de Rolling Stones duidelijk een andere, nieuwere sound.

3p **23** Beschrijf drie verschillen tussen beide nummers, gelet op de muziek.

In de jaren zestig dragen veel songteksten een boodschap uit. De protestsong is in deze tijd erg populair.

Protesteren kan op vele manieren: mondeling, via een pamflet of een staking, maar ook via een lied. Hierbij kan de muziek de inhoud van de tekst ondersteunen, bijvoorbeeld door de manier van zingen of door een bepaalde sfeer in de begeleiding.

1p **24** Noem nog een functie die muziek kan hebben bij een protestsong.

afbeelding 7
muziek 3
tekst 9

Op afbeelding 7 zie je de zanger Boudewijn de Groot. Muziekfragment 3 (tekst 9) is het door hem gezongen lied 'Welterusten, mijnheer de president' uit 1966. Het is een aanklacht tegen de betrokkenheid van Amerika bij de oorlog in Vietnam (1964-1973).

In muziekfragment 3 vindt een muzikale ontwikkeling plaats die de overdracht van de tekstinhoud ondersteunt.

2p **25** Beschrijf twee manieren waarop deze ontwikkeling tot stand komt aan de hand van de manier van zingen en/of de begeleiding.

tekst 10
video 11

Op videofragment 11 zie je het optreden van de zanger Country Joe McDonald op het Woodstock festival in 1969. Hij zingt het lied 'I-Feel-Like-I'm-Fixin'-To-Die Rag' (tekst 10). Ook deze protestsong heeft de oorlog in Vietnam tot onderwerp, maar de manier waarop de kritiek hier wordt gebracht is anders dan bij het lied van Boudewijn de Groot. Gelet op de aard van het onderwerp en de wijze waarop het is verwoord en op muziek gezet, is er in de song op videofragment 11 sprake van een vervreemdend effect.

1p **26** Leg dit uit.

noot 2

(min of meer toevallige) bijeenkomst met een artistiek-emotioneel karakter, (ludieke) manifestatie

video 10 *Country Joe McDonald heeft zijn lied niet alleen op het Amerikaanse Woodstock festival in 1969 gezongen, ook op het Nederlandse popfestival Kralingen in 1970 was het te horen. Videofragment 10 toont enkele beelden van het popfestival Kralingen. Grote popfestivals waren aan het eind van de jaren zestig razend populair.*
Afgezien van de muziek hadden deze popfestivals in die tijd nog om andere redenen grote aantrekkingskracht.

2p **27** Noem twee van die redenen.

afbeelding 8 *Afbeelding 8 en 9 tonen nog enkele andere beelden van het popfestival Kralingen (1970).*
afbeelding 9 *Als onderdeel van de protestcultuur in de jaren zestig werd veel gezocht naar alternatieve invullingen van het leven. Daarbij werd inspiratie geput uit andere culturen, in het bijzonder uit de Oosterse cultuur, zoals de Indiase of de Chinese.*

2p **28** Geef twee redenen waarom toen juist de Oosterse cultuur zo'n geliefde inspiratiebron was.

video 10 *In videofragment 10 wordt naar voren gehaald dat jongerencentra als Paradiso en Fantasio door de overheid werden gesubsidieerd. Door het toekennen van subsidies erkende en stimuleerde de overheid de bijdrage van jongeren aan de cultuur. Niet iedereen was het met dit beleid eens.*

2p **29** Noem een toentertijd mogelijk gebruikt argument vóór het geven van overheidssubsidie aan jongerencentra als Paradiso en Fantasio. Noem tevens een argument tégen.

Blok 4

Dit blok gaat over de vernieuwing in de hedendaagse Britse kunst en de rol daarbij van de kunstenaar Damien Hirst en de kunstverzamelaar Charles Saatchi.

tekst 11 *Lees tekst 11.*
video 12 *In videofragment 12 zie je een gedeelte uit een documentaire over de tentoonstelling 'Freeze'. Daarin komen onder meer kunstenaars die in 'Freeze' exposeerden aan het woord, alsmede een docent van de academie waar deze kunstenaars studeerden.*
Lees tekst 11 en bekijk videofragment 12.

2p **30** Het tentoonstellingsconcept van 'Freeze' sluit in diverse opzichten aan bij de massacultuur. Geef hiervan twee voorbeelden.

afbeelding 10 *Lees tekst 12.*
tekst 12 *In 1979 maakten Saatchi & Saatchi een reclamecampagne voor de Britse conservatieve partij van Margaret Thatcher. Het reclamemateriaal bestond onder andere uit een affiche waarop de concurrerende arbeiderspartij Labour bekritiseerd werd (zie afbeelding 10).*

2p **31** Beschrijf de overtuigingskracht van dit affiche aan de hand van twee aspecten.

tekst 12 *Charles Saatchi is niet alleen privé-verzamelaar van kunst, maar treedt met zijn kunstverzameling ook veel in de openbaarheid. Naast ideële redenen, zoals het informeren van mensen over zijn kunstcollectie, kunnen ook andere redenen daarbij een rol spelen.*

2p **32** Noem twee andere redenen waarom Saatchi met zijn kunstverzameling in de openbaarheid treedt.

afbeelding 11
afb. 11a

Een van de meest spraakmakende tentoonstellingen met de Saatchi-collectie was 'Sensation' in 1997. Deze tentoonstelling is zowel in Londen als in New York te zien geweest. Rondom de tentoonstelling ontstonden meteen rellen die de pers haalden. Nog voor de opening werd er door tegenstanders om censuur geschreeuwd. Op afbeelding 11 zie je 'Myra', een schilderij van Marcus Harvey uit 1995 dat op de openingsdag van 'Sensation' beklad werd met inkt en eieren zodat het voor restauratie moest worden afgevoerd. Het betreft het portret van Myra Hindley, een kindermoorderares die in Engeland grote opschudding veroorzaakt heeft. Op afbeelding 11a zie je een detail van dit schilderij, iets boven het rechteroog.

2p **33** Noem twee redenen waarom het portret van Myra weerstand opwekte in Engeland.

afb. 12a
afb. 12b

Op afbeelding 12a en 12b zie je verschillende aanzichten van een opvallend werk uit de Saatchi-collectie. Het is een echte haai van ongeveer vier meter lengte op sterk water met als titel 'The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living'³⁾ van Damien Hirst uit 1991.

Een opgezet dier vind je eerder in musea voor natuurhistorie of wetenschap en wordt daar niet als kunst gezien.

2p **34** Geef twee argumenten waarom het werk op afbeelding 12a/b wel als kunstwerk beschouwd kan worden.

afb. 12a
afb. 12b

De titels die Damien Hirst aan zijn kunstwerken meegeeft zijn vaak voor meer dan een uitleg vatbaar.

2p **35** Geef zelf een interpretatie van de betekenis van het kunstwerk op afbeelding 12a/b. Betrek daarin zowel de vorm (wat je ziet) als de titel.

afbeelding 13
afbeelding 14
tekst 13

Leest tekst 13.

Op afbeelding 13 zie je een in stukken gezaagde en in een rij aparte vitrines tentoongestelde koe, eveneens van Damien Hirst, uit 1996, met als titel 'Some comfort gained from the acceptance of the inherent lies in everything'⁴⁾. Op afbeelding 14 zie je een fotopublicatie van Hirst, waarop hij zichzelf met een kettingzaag heeft laten fotograferen.

Hirst groeide in zeer korte tijd uit tot een echte superster. Ieder kunst- en popblad in Engeland heeft wel een interview met hem gehouden of foto's aan zijn werk gewijd. Hirst wilde een zo groot mogelijk publiek bereiken en maakte daarom onder andere advertenties, een videoclip voor de popgroep Blur en een bioscoopfilm. In de wereld van de beeldende kunst kreeg hij tentoonstelling na tentoonstelling.

Behalve als een ster, wordt Hirst door publiek en critici ook als een omstreden kunstenaar beschouwd.

2p **36** Leg uit waarom Hirst als ster beschouwd wordt. Noem tevens een reden waarom hij als omstreden kunstenaar aangemerkt wordt.

afb. 12a
afb. 12b
afbeelding 13

Een kunstcritica gebruikte in een artikel over de werken van de kunstenaars uit de Britart-verzameling van Saatchi de termen 'spectaculair' en 'herkenbaar'.

2p **37** Leg aan de hand van afbeelding 12a/b en 13 uit waarom je deze werken spectaculair en herkenbaar kunt noemen.

noot 3

vertaling: De fysieke onmogelijkheid van de dood in de geest van iemand die leeft

noot 4

vertaling: Enige troost verkregen uit de acceptatie van de leugens die overal in besloten liggen.

tekst 13

Leest tekst 13.

In tekst 13 wordt vermeld dat Damien Hirst voor veel geld eigen werk heeft teruggekocht uit de Saatchi-collectie. Gesuggereerd wordt dat hij dit mogelijk gedaan heeft uit voorzorg.

1p **38** □ Leg dit uit.

Einde